

Història de la filosofia medieval I i II

Professor/a:	Josep Manuel Udina	Curs acadèmic:	2006-2007
Cicle:	Primer	Curs:	Segon
Quadrimestre:	Primer i segon	Grup:	1
Crèdits:	6 cada quadrimestre	Tipus:	Troncal i obligatòria
Àrea:	Filosofia	Horari:	1r sem. Dimarts i dijous de 10:00 a 11:30 2n sem. Dimarts i dijous de 11:30 a 13:00
Tutoria:	Dimarts de 9:00 a 10:00 hores		

CONTINGUT

El curs ofereix una panoràmica dels *temes, corrents i pensadors* més destacats del període que va des de l'antiguitat clàssica fins a la modernitat occidental, alhora que vol propiciar la *lectura de textos medievals*. Les classes inclouran, doncs, no sols l'exposició dels enunciats del temari, sinó també una àmplia i molt important referència als textos medievals, amb la corresponent exemplificació del *comentari de text*.

OBJECTIUS

D'acord amb el seu contingut, el curs pretén facilitar a l'alumnat l'esmentada panoràmica dels *temes, corrents i pensadors* més destacats del període conegut com a **edat mitjana** del nostre món occidental, arrelada tant en el món bíblic-semític com en l'antigor greco-romana i que va de l'antiguitat clàssica a la modernitat occidental. Però com que vol també propiciar la *lectura de textos medievals*, el professor centrarà l'exposició a classe d'aquells temes, corrents i pensadors (tant de l'edat mitjana pròpiament dita com de l'època que la prepara immediatament) a l'entorn d'alguns dels principals textos dels autors més importants; i, això, a partir d'una **Antologia de textos**, oferta a l'alumnat juntament amb un **Dossier de materials de treball** (tant l'una com l'altre són, doncs, imprescindibles per a les classes). A aquesta mateixa intenció de propiciar i exigir la lectura de textos medievals respon la Tutoria integrada, que s'especifica més avall.

TEMARI

Quadrimestre I

Introducció: qüestions preliminars

- 1 Filosofia, història de la filosofia, i pensament medieval

El rerafons més arcaic (*Gènesi* 1-12) i el problema de la interpretació. Els *Sinòptics+, testimoni sobre Jesús de Natzaret i alhora relectura d'aquest testimoni.

2 *Les arrels històrico-culturals de la tradició medieval*

Tarannà grec i intuïció bíblico-semítica. Hel·lenisme deuterocanònic, i cercles judaïtzant, paulí i joànic del cristianisme primitiu.

Orígens i primeres configuracions del pensament medieval

3 *La gènesi del cristianisme: integrisme versus integracionisme*

Cosmopolitisme estoic i gestació del neoplatonisme. Pau, i les opcions rupturista i harmonista dels pares apostòlics i dels apòlogues grecs del s. II.

4 *La gnosi, i el sistema cristià d'Orígenes d'Alexandria (c185-251)*

Les teologies dels s. II-III: gnosticisme versus ortodòxia. D'Ireneu (c130-202) al *Peri arkhôn* d'Orígenes. Tertul·lià (c160-c230) i la tradició llatina.

5 *L'ortodòxia i el poder cristians; o la dialèctica dels primers concilis*

Les qüestions cristològica i trinitària, arrel teòrica del personalisme. El rerafons polític de la dialèctica conciliar: de Nicea (325) a Calcedònia (451).

6 *Agustí d'Hipona (354-430) i el seu entorn; o la tradició i l'accent llatins*

Context i aportació del *Plató cristià+ (subjecte, història i petjades trinitàries). Entre Mani (216-76) i Pelagi (+422): criptomonisme i immortalitat.

7 *Configuració escolar, i circularitat Orient-Occident (s. VI-IX)*

De Boeci i Cassiodor (s. VI) a Isidor (560-630); i del *trivium* i *quadrivium* a Alcuí de York (735-804). Del Pseudo-Dionisi (c500) a Escot Eriúgena (810-77).

Semestre II

Cristianització i consumació del pensament medieval

8 **La ciutat de Déu+ XIX i l'augustinisme polític; o el príncep i el captiu*

Cristianisme i política: de Pau i Ambrós a l'impossible *somni* augustinà. Fi de l'Imperi (476) i nous regnes; Carlemany, les investidures i Gregori VII (s. XI).

9 *Pensament islàmic i jueu (s. IX-XII): analogia i diferències*

Les tres religions monoteistes, i la tradició de traduccions. L'Islam: religió i política; corrents de pensament (alternatives neoplatònica, aristotèlica i integrista).

10 *Anselm (1033-1109) i el seu entorn: augustinisme polític, nominalisme*

Gerbert i l'any mil; context monacal i polèmica eucarística; l'*argument anselmià+ i l'epistemologia. De l'equanimitat política al *cas+ Roscelin; feudalisme i soteriologia.

11 *El s. XII: Abelard, Bernat de Claravall i les escoles; croades, càtars i templers*

Pere Abelard; Bernat, mística i feudalisme; escoles (victorins, chartrians), *quaestio* i sentències. Església del poder, i contestació: croades, càtars, inquisició i templers.

12 *Tomàs d'Aquino (1224-74), i el seu entorn: platonisme i/o aristotelisme*

Universitas, clergat i ordes; antiaristotelisme, franciscanisme tradicional i averroisme llatí. L'integracionisme: Albert Magne i l'Aquinat; les *cinc vies+. El tomisme.

La darrereria medieval, pòrtic de la modernitat

13 *Paratomisme i posttomisme, i el crepuscle de l'escolàstica com a albada (s. XI-XV)*
D'Oxford al nominalisme tardà: Roger Bacon, Duns Escot (1266-1308) i Guillem d'Okham, o Occam (1295-1349). Ramon Llull (1232/35-1316) i l'eclosió catalana. El darrer pensament bizantí: de Miquel Psellos a Geórgios Gemisthos, *Pletó* (s. XI-XV). Mestre Eckhart (1260-1327) i la mística.

14 *Qüestions tardomedievales, Reforma i contrareforma (s. XV-XVII)*
El Cusà (1401-1464), Erasme (1464-1536) i els humanismes. Utopies (T. Müntzer, T. More, Francis Bacon, T. Campanella), llegat peninsular (s. XVI-XVII) i ruptures: Savonarola i Bruno; els descobriments; la Reforma (M. Luter, J. Calví, H. Zwingli). El dret internacional (del *de indiis* al *ius gentium*): Francisco de Vitoria (c.1492-1546) i Francisco Suárez (1548-1617). Les *Disputacions metafísiques* i el suarisme.

AVALUACIÓ

El primer moment o vessant de l'avaluació és el de l'anomenada *Tutoria integrada* (valor: 20%).

El segon, el de l'avaluació *continuada*, té en compte tant la participació de l'alumnat en el curs, si aquesta es dóna, com la breu exposició (de dues cares) que tot hom farà sobre una de les "qüestions" plantejades durant el quadrimestre (escollida personalment) i que haurà de ser lliurada al professor com a més tard una setmana abans del dia oficial de la prova final; si no, la qüestió s'exposarà durant la mateixa prova final després d'escollir una qüestió d'entre les quatre que el professor escolleixi (valor: 10%; o, si es dóna el cas, 20%).

El tercer moment o vessant es l'esmentada *prova final*, i rau en un *comentari de text*: comentari d'un parell dels textos de l'*Antologia* vistos a classe al llarg del quadrimestre (valor: 70%; o, si es dóna el cas, 60%).

BIBLIOGRAFIA

- Bloch, E.: *Entremundos en la historia de la filosofía* (cursos 1952-1956; ed. 1977), Taurus (Ensayistas 245), M. 1984; quant al pensament medieval, p. 32-138.
- Bréhier, É., *Història de la filosofia* (1926-32, e.a. 1950): I, *Antiguitat i edat mitjana*; II, *Del Renaixement a la Il·lustració*, Tecnos i U.A.B., M. - B. 1998 i 2000; l'ed. cat. té el v. III (s. XIX) i tindrà el IV, afegit (s. XX). Trad. cast.: Tecnos, M. 1988, 2 v.
- Breve historia del pensamiento cristiano*, Alianza [AE], M. 2006.
- Canals, F.: *Historia de la filosofía medieval*, Herder, B. 1966.
- Carreras i Artau, T. i J., *Història de la filosofia espanyola. Filosofia cristiana del segle XIII al XV* (1939-1943), e.a., Institut d'Estudis Catalans i Diputació de Girona, B. 2001, 2 v.

- Copleston, F., *Historia de la filosofía* (1950ss), Ariel, B. 1969ss, 9 v.; v. II-III.
- Crombie, A.C., *Historia de la ciencia: de s. Agustín a Galileo (400-1650)* (part d'una obra més gran: 1959), AE (Alianza Universidad [AU] 76-77), M. 1974, 2 v.
- Dempf, A.: *La concepción del mundo de la Edad Media [E.M.] - Ética de la E.M. - Metafísica de la E.M.* (1925, 1927 i 1930), Gredos (Bibl. Hispánica de Filosofía [BHF] 9, 13 i 14), M. 1953.
- Drobner, H.R., *Manual de patrología*, Herder, B. 1999.
- Enciclopedia de obras de filosofía* (dir. F. Volpi) (1999), ed. ampliada (A. Martínez-Riu i R. Gabás), Herder, B. 2005, 3 v.
- Ferrater Mora, J., *Diccionario de filosofía* (1941, 2 v.), AE, M. (e.a. 1979), e.a. 1994, 4 v.
- Flasch, K., *Introduction à la philosophie médiévale*, Cerf, Fribourg 1992.
- Fraile, G. – Urdanoz, T., *Historia de la filosofía*, Editora Católica (BAC), M. 1956-1966 (v. I-III, de Fraile) i 1975-1985 (v. IV-VIII, d'Urdanoz), 8 v.; v. II ([medieval] reed., en 2 toms, sense canvis: ⁴1986) i III ([humanisme] reed. ³1991).
- Gilson, E.: *La filosofía de la E.M.* (1922; e.a. 1944), Gredos (BHF 12), M. 1954, 2 v.; reed., un v.
- Heimsoeth, H., *Los seis grandes temas de la metafísica occidental* (²1934): M. (Revista de Occidente 1950, reed. 1974), AE (AU 626) 1990.
- Heinzmann, R., *Filosofía de la E. M.* (1992), Herder, B. 1995.
- Historia de la filosofía* (dir. Parain - Belaval) (1969ss), Siglo XXI, M.-Mèxic [Mèx.] 1972ss, 11 v.; v. III i IV.
- Història del pensament cristià. Quaranta figures* (coord. P. Lluís), Proa, B. 2002, ²2003.
- Jaspers, K., *Los grandes filósofos* (1956), [Sur, B.A. 1966], Tecnos, M. (1993) ²1996-98, 3 v.
- Libéra, A. de, *La philosophie médiévale*, Presses Universitaires de France, P. 1992.
- Patrología*: ^a v. 1-2, J. Quasten, «Primera patristica» (1950-53) - ^b v. 3-4, DD. AA., «Patristica llatina posterior» (1980 i 2000), BAC [206, 217, 422 i 605], M. 1961s, 1981 i 2000.
- Ramón Guerrero, R.: ^a*Historia de la filosofía medieval*, Akal, M. 1996.— ^b*Filosofías árabe y judía*, Síntesis, M. 2001.— ^c*El pensamiento filosófico árabe*, Cincel, M. 1985.
- Reale - Antiseri, *Historia del pensamiento filosòfico y científico* (1983), Herder, B. 1988, 3 v.; v. I.
- Sarayana, J.I., *Historia de la filosofía medieval*, EUNSA, Pamplona (1985) e.a. ³1999.
- Trevijano, R., *Patrología*, BAC (Manuales 5), M. 1998.
- Udina, J.Ml.: ^{ab}*Fe i raó: un problema no tan antic+ i *Textos medievales i orígens del cristianisme+, dins *Enrahonar* 4, 1982, p. 71-80, i 19, 1992, p. 55-87.— ^c*Ernst Bloch, filòsof, com a medievalista+, dins *Medievalia* 10 (1992) 455-472.— ^{de}*Introducció+ a ANSELM DE CANTERBURY, *Per què Déu es va fer home* [trad., Udina], i a NICOLAU DE CUSA, *La recerca de Déu i altres escrits* [trad., Udina]: Proa (CC 34 i 82), B. 1992 i 2000, p. 7-55 i 9-77.— ^f*Sant Anselm (1033-1109)+, dins *Història del pensament cristià* (cf. *supra*), p. 259-289.— ^g*) Creació temporal o *ab aeterno*? Maimònides, entre els metafísics i la teologia jueva+, dins *Convivium* [2a. sèrie] 17, 2004, p. 3-21 (publicat primer, el mateix any, en alemany).— ^h*Ni contigo ni sin ti. La filosofía y teología de Maimónides, en relación a Aristóteles y al tema de la creación+, ponència per al IV Congreso de la Sociedad de Filosofía Española sobre *Maimónides y el pensamiento medieval* (Còrdova, 2004), d'imminent publicació.
- Ullmann, W., *Historia del pensamiento político en la E.M.* (1965), Ariel, B. 1983.

- Vigneaux, P., *El pensamiento de la E.M.* (1938), Fondo de Cultura Económico (Breviarios 94), Mèx. (1954) ⁸reimpr. 1993. N'hi ha nova ed. francesa, només molt lleugerament ampliada (1990).
- Vilanova, E., *Història de la teologia cristiana*, Facultat de Teologia de Catalunya - Herder, B. 1984-1989 (trad. cast.: 1987-1992), 3 v.; v. I (de l'origen al s. xv).
- Vorländer, K., *Historia de la filosofía* (1902; ed. revisada ⁹1955), trad. cast. de la 4a. ed., M. 1921, 2 v., v. I. (Per a 2006, l'editorial Herder en prepara una reeed. revisada).
- Weinberg, J., *Breve historia de la filosofía medieval* (1964), Cátedra, M. 1987.

TUTORIA INTEGRADA

Com a tutoria integrada cal llegir cada quadrimestre tres dels escrits consignats en la següent llista de *Lectures de curs* i donar-ne raó al professor (d'acord amb els fulls que es lliuraran a classe en el seu moment): per escrit, quant al primer dels tres títols; i de manera oral, en el despatx del professor, quant als altres dos títols. La qualificació del primer escrit equivaldrà al 10% de la nota final; i l'exposició oral sobre els altres dos títols, a un altre 10%.

Lectures de curs

Primer Semestre (A més del títol **a**, cal llegir-ne altres dos: un del **grup b** i un altre del **c**)

- a** Del llibre del *Gènesi* 1:1-12:4 (text inclòs en el *Dossier* de l'assignatura, p. 3-17).
- b** CICERÓ, *L'amistat*, dins *El somni d'Escipió. L'amistat*, Eds. 62 (Textos filosòfics [TF] 91), B. 2003.
EPICTET, *Enquiridió*, o MARC AURELI, *Reflexions*, Laia (TF 27), B. 1983.
SÈNECA, *Sobre la felicidad*, Alianza (Libro de bolsillo [LB] 797), M. 1980 (ed. cat. bil.: Bernat Metge [n1 9], B. 1924); o bé *els textos* de l'antologia que de l'autor va fer M. Zambrano, *El pensamiento vivo de Séneca* (1943), Cátedra, M. 1987.
FILÓ d'Alexandria, *La creació del món*, o bé *L'emigració d'Abraham*, dins *La creació del món i altres escrits*, Laia (TF 23), B. 1983.
- c** AGUSTÍ, *Soliloquis*, Laia (TF 10), B. 1982; o bé dos llibres de les *Confessions*, Proa (Clàssics del cristianisme [CC] 9), B. 1989. Edicions bilingües en castellà: Editorial Católica (Biblioteca de Autores Cristianos 10 i 11), M. [1946] ⁴1969 i ⁸1979.
(Pseudo) DIONISI AREOPAGITA, *Dels noms divins*, Laia (TF 39), B. 1986; o bé *La jerarquia celestial*, Proa (CC 56), B. 1995.
BOECI, *Consolació de la filosofia*, Laia (TF 53), B. 1989 (ed. bil.: Bernat Metge, B. 2002).

Segon Semestre (Cal llegir un títol de cadascun dels **grups d, e, f**)

- d** MAIMÒNIDES: només els capítols de la part I, o bé els de la part III, de la *Guia* recollits en el volum *De la *Guia dels perplexos+ i altres escrits*, Laia (TF 41), B. 1986.
ABELARD, *l'Ètica*, dins *Ètica. Història de les meves dissorts*, Ed. 62 (TF 71), B. 1996.
BONAVENTURA, *l'Itinerari de l'esperit cap a Déu*, o bé *La creació*, dins *Obres escollides*, Laia (TF 44), B. 1986; o bé *Soliloqui*, dins *Soliloqui i altres escrits*, Proa (CC 44), B. 1994.
- e** TOMÀS D'AQUINO, *Compendi de teologia*, Proa (CC 13), B. 1990 (llibre I, caps.: 2-27, o bé 68-92, o bé 100-123); o bé *La monarquia*, Tecnos (Clásicos del Pensamiento [CP] 65), M. 1989.
Ramon LLULL: grup I, o bé III, o bé V de l'*Antologia filosòfica*, Laia (TF 30), B. 1984.

- PICO DELLA MIRANDOLA, *Discurs sobre la dignitat de l'home*, Eds. 62 (TF 88), B. 2001.
No cal llegir la part de les 900 tesis).
- f** DANTE ALIGHIERI, *Monarquía*, Tecnos (CP 93), M. 1992.
- NICOLAU DE CUSA, *La paz de la fe*, dins *La paz de la fe. Carta a Juan de Segovia*, Tecnos (CP 142), M. 1999; o bé *El Déu amagat i La recerca de Déu*, dins *La recerca de Déu i altres escrits*, Proa (CC 82), B. 2000.
- Fernán PÉREZ DE OLIVA, *Diálogo de la dignidad del hombre*, Editora Nacional, M. 1982.